

• **ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ, МЕДИКО-БІОЛОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ**

• **THEORETICAL AND METHODOLOGICAL, MEDICAL, BIOLOGICAL
AND PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PHYSICAL TRAINING**

УДК 796.011.3

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОГО ВИХОВАННЯ В НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ

Мирослав ДУТЧАК, Сергій ТРАЧУК

*Національний університет
фізичного виховання і спорту України*

Анотація. Велика частина українських школярів (біля 80%) має відхилення у стані здоров'я. Кількість тих, які зараховані за станом здоров'я до спеціальних медичних груп, з 5–6% серед учнів перших класів зростає більш ніж до 40% серед студентів.

Мета дослідження – проаналізувати причини виникнення проблем у сфері фізичної культури і спорту та розробити методологічні засади організації фізичного виховання у навчальних закладах усіх типів.

В Україні упродовж останніх десяти років підготовано та затверджено низку законодавчих і нормативних документів у сфері фізичної культури і спорту, однак через відсутність механізму їх практичної реалізації і контролю за прийнятими рішеннями спостерігається загострення кризової ситуації щодо здоров'я населення, особливо школярів і студентської молоді.

Обґрунтування методологічних засад організації фізичного виховання у навчальних закладах України усіх типів і форм та їх упровадження у практику фізичного виховання школярів і студентів може сприяти подоланню загрозливої ситуації зі станом здоров'я юного покоління.

Ключові слова: фізичне виховання, рухова активність, методологічні засади, навчальні заклади.

Постановка проблеми. Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан здоров'я населення України загалом, дітей і молоді зокрема, є суттєвим викликом для суспільства і для держави й без перебільшення становить реальну загрозу для її гуманітарної безпеки. Здоров'я населення вважається головним критерієм ефективності всіх без винятку сфер господарської діяльності, саме здоров'я нації є тим показником цивілізованості держави, який відображає соціально-економічне становище суспільства [6, 8].

Згідно з даними ВООЗ (2005–2011 рр.) наша держава відстає від передових європейських країн за основними показниками здоров'я населення і, передусім, підростаючого покоління [5]. Багато українських школярів мають відхилення у стані здоров'я, лише 20 % дітей шкільного віку можна вважати здоровими. Спостерігається негативна тенденція щодо зростання кількості осіб, які зараховані за станом здоров'я до спеціальної медичної групи: в період з 2008 року – 402 тис. 293 осіб, до 2010 року – 515 тис. 765 осіб, що становить 28 %. У перших класах у спеціальних медичних групах налічується 5–6 % дітей, у старших класах – 30 %, а серед студентів цей показник перевищує 40 %. Серед дітей молодшого шкільного віку поширені різні захворювання опорно-рухового апарату, серцево-судинної системи, органів дихання, нервової системи тощо [7].

Через значне навчальне навантаження, відсутність навичок організації навчання та проведення здорового дозвілля, більшість учнів і студентів страждає від недостатньої рухової активності. Як результат – досягаючи зрілого віку (понад 25 років) значна частина людей більшою мірою потребує програм відновлення здоров'я ніж його підтримки та розвитку.

Лише 6 % громадян України мають достатній рівень рухової активності оздоровчої спрямованості і, що особливо засмучує, – тільки кожен п'ятий хлопець чи дівчина шкільного

віку та кожен десятий студент чи студентка (одні з найнижчих показників у Європі). З одного боку це пов'язано з несформованістю сталих традицій і мотивацій щодо фізичного виховання та оздоровчо-рекреаційної рухової активності як важливого чинника фізичного та соціального благополуччя, поліпшення стану здоров'я, ведення здорового способу життя і подовження його тривалості [1]. З іншого – з невідповідністю вимогам сучасності та значне відставання від світових стандартів ресурсного забезпечення сфери фізичної культури і спорту, а саме організаційного, кадрового, науково-методичного, медико-біологічного, фінансового, матеріально-технічного, інформаційного.

Мета дослідження – з'ясувати причин виникнення проблем у сфері фізичної культури і розробити методологічні засади організації фізичного виховання у навчальних закладах усіх типів.

Методи та організація дослідження: аналіз і узагальнення даних науково-методичної літератури, передового вітчизняного та зарубіжного досвіду, роботи інформаційного-аналітичних матеріалів Державної служби молоді та спорту України.

Результати досліджень. З метою створення умов для реалізації державної політики у сфері зміцнення здоров'я населення засобами фізичної культури і спорту та задоволення потреб у поліпшенні здоров'я, фізичного та духовного розвитку в Україні впродовж останніх десяти років було підготовано та затверджено низку законодавчих і нормативних документів. Однак у сфері фізичної культури і спорту спостерігається загострення кризової ситуації через відсутність механізму практичної реалізації і контролю раніше прийнятих рішень: Закону України "Про фізичну культуру і спорт"; Національної доктрини розвитку освіти; Національної доктрини розвитку фізичної культури і спорту; «Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту у вищих навчальних закладах», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 11.01.2006 р. № 4; «Положення про організацію фізичного виховання і масового спорту в дошкільних, загальноосвітніх та професійно-технічних навчальних закладах України», затвердженого наказом Міністерства освіти і науки України від 02.08.2005 р. № 458 [2, 3].

На думку фахівців, існує невідповідність у системі кадрового забезпечення процесу фізичного виховання з урахуванням соціального замовлення суспільства і станом компетентності фахівців до діяльності в умовах ринкових відносин. Сьогодні 114 вищих навчальних закладів готують фахівців галузі знань «Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини» на всіх освітньо-кваліфікаційних рівнях від молодшого спеціаліста до магістра з ліцензійним обсягом понад 36 тис., що перевищує соціальну потребу у шість разів.

В Україні станом на 01.01.2010 р. функціонувало 19 тис. 233 загальноосвітніх навчальних заклади, в яких навчається 4 млн 194 тис. 535 школярів. Усіма видами фізкультурно-оздоровчої роботи охоплено лише 36 % школярів, 33% учнів професійних технічних закладів та 35 % студентів. Це свідчить про низьку активність осіб, які беруть участь у фізкультурно-оздоровчій і спортивній роботі у загальноосвітніх навчальних закладах. Порівняно з 1990 роком вона скоротилася на 78 % [6].

Для підтримки належного стану здоров'я молода людина повинна мати доступ до розгалуженої інфраструктури для проведення активного дозвілля. Реальна ситуація не є втішною, спостерігається негативна тенденція у функціонуванні клубної роботи за місцем навчання, кількість клубів скоротилася на 38 % (2008 року їх налічувалося 714), а осіб, що залучені до занять фізичною культурою і спортом 2011 року нараховувалося на 47 % менше, ніж 2008 року.

За період з 2008 до 2012 р. в Україні на 57 % зменшились обсяги фінансування будівництва нових спортивних споруд для масового спорту. Через відсутність сучасного спортивного інвентарю та обладнання, власної спортивної бази виникли серйозні труднощі в організації навчально-спортивної роботи у загальноосвітніх закладах, ВНЗ всіх рівнів акредитації та ДЮСШ. Забезпеченість спортивними залами низька, зокрема зали площею не менше ніж 162м² мають тільки 61 % загальноосвітніх навчальних закладів України.

Домінує залишковий принцип фінансування сфери фізичної культури і спорту і нерівномірність розподілу коштів у регіонах. Так витрати на 1 особу, наприклад, у Дніпропетров-

ській області 2011 року становили 266,83 грн, а в аналогічний період у Чернівецькій області – лише 40,69 грн.

Для обґрунтування шляхів розв'язання зазначених проблем і розробки методологічних засад організації фізичного виховання в навчальних закладах Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України (наказ від 27 березня 2012 р. № 370) було створено відповідну робочу групу під керівництвом професора В.М. Платонова. У результаті проведеної роботи визнано доцільними такі засади з удосконалення системи фізичного виховання школярів і студентів:

1) у контрактах з керівниками навчальних закладів усіх типів і видів передбачати їх персональну відповідальність за створення належних умов у навчальних закладах для ведення здорового способу життя школярів та студентів, передусім, для забезпечення їх рухової активності обсягом 10–12 годин на тиждень за рахунок обов'язкових занять і позанавчальних форм фізкультурно-оздоровчої роботи, а також для забезпечення раціонального харчування та профілактики шкідливих звичок;

2) МОНмолодьспорту в установленому порядку включити до ліцензійних умов з надання освітніх послуг відповідні нормативи щодо забезпечення у навчальних закладах усіх типів і видів належних умов для рухової активності учнів та студентів в органічному поєднанні з іншими компонентами здорового способу життя;

3) установити зі сторони МОНмолодьспорту жорсткий контроль за дотриманням і неухильним виконанням ст.26. Закону України «Про фізичну культуру і спорт», в частині відповідальності керівників органів місцевої влади й органів місцевого самоврядування за створення належних умов для ведення здорового способу життя та забезпечення фізіологічних норм рухової активності школярів і студентів; здійснювати відповідний моніторинг, відзначати успішних керівників у цій справі та застосовувати стягнення до тих посадових осіб, які не забезпечують реалізацію пріоритетного напрямку державної політики щодо збереження здоров'я підростаючих поколінь;

4) поліпшити матеріально-технічну базу фізичного виховання в загальноосвітніх і вищих навчальних закладах України, а також вирішити питання належного кадрового забезпечення організації і проведення масових спортивних заходів для школярів і студентів у позанавчальний час; створити умови (кадри й обладнання) для обов'язкового медичного супроводження процесу фізичного виховання у навчальних закладах;

5) увести до штату навчальних закладів усіх типів посаду консультанта з питань здорового способу життя та створити службу здорового способу життя в навчальних закладах усіх типів (учитель фізичної культури, консультант з питань здорового способу життя, психолог, лікар) за моделлю європейської мережі «шкіл здоров'я»;

6) у кожному навчальному закладі створити фізкультурно-спортивні клуби спортивної спілки учнівської молоді («Типовий статут фізкультурно-спортивного клубу спортивної спілки учнівської молоді загальноосвітнього та професійно-технічного навчального закладу», затверджено наказом Міністерства освіти і науки України від 22.03.2002 р № 210); відповідальність за його діяльність покласти на адміністрацію загальноосвітнього навчального закладу в особі директора чи заступника директора з виховної роботи;

7) створити організаційно-правові та інші умови для розвитку дитячого спорту й забезпечення початкового навчання дітей основ видів спорту шляхом об'єднання зусиль сім'ї, опікунів, піклувальників, дитячо-юнацьких спортивних шкіл і загальноосвітніх навчальних закладів для розвитку масового спорту;

8) за місцем проживання та в місцях масового відпочинку населення сформувати привабливу інфраструктуру (спортивні споруди, центри фізичного здоров'я населення «Спорт для всіх», спортивні клуби, обладнання та інвентар) для занять дітей і молоді популярними видами оздоровчо-рекреаційної рухової активності (оздоровчого фітнесу, спорту для всіх, фізичної рекреації) шляхом розробки і реалізації відповідних місцевих та регіональних програм;

9) у засобах масової інформації, передусім, на телебаченні, запровадити широку соціальну рекламу здорового способу життя дітей та молоді, а також доступних спортивних за-

нять. У дитячому і молодіжному середовищі повинна з'явитися мода на заняття спортом, культ активного здорового відпочинку. Необхідно також здійснювати державне замовлення на проведення наукових досліджень із проблем поліпшення здоров'я дітей та молоді шляхом упровадження здорового способу життя через оптимізацію фізичного виховання.

Виконання цих положень дасть можливість збільшити обсяг оздоровчо-рекреаційної рухової активності учнівської та студентської молоді до 8–12 годин на тиждень в органічному поєднанні з раціональним харчуванням, відмовою від шкідливих звичок, належними екологічними умовами, що підвищить функціональні можливості організму та забезпечить профілактику хронічних неінфекційних захворювань. Також дозволить сформувати практичну і теоретичну базу у дітей та молоді для регулярного використання оздоровчо-рекреаційної рухової активності у своїй життєдіяльності, оптимізувати фізичне виховання дітей та молоді, суттєво поліпшити стан здоров'я і працездатність (привести зазначені показники у відповідність до світових стандартів і вимог).

Висновки:

1. Тривожні тенденції щодо стану здоров'я дітей і молоді потребують удосконалення системи формування та реалізації державної політики у сфері фізичної культури і спорту.
2. Обґрунтування методологічних засад організації фізичного виховання у навчальних закладах України всіх типів і форм та їх упровадження у практику фізичного виховання школярів і студентів буде вагомим внеском у подолання загрозливої ситуації зі станом здоров'я молодого покоління.

Список літератури

1. *Дутчак М. В.* Концептуальні напрями вдосконалення системи фізичного виховання школярів і студентів для впровадження здорового способу життя / М. В. Дутчак, Т. Ю. Круцевич, С. В. Трачук // Спортивний вісник Придністров'я. – 2010. – № 2/3. – С. 116–120.
2. Закон України «Про фізичну культуру і спорт» [Електронний ресурс] // Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12>.
3. Книга вчителя фізичної культури : довідково-методичне видання / упоряд. С. І. Операйло, А. І. Ільченко, В. М. Єрмолова, Л. І. Іванова. – Х. : ТОРСІНГ ПЛЮС, 2005. – 464 с.
4. *Круцевич Т.* Основні напрямки вдосконалення програм фізичного виховання школярів / Тетяна Круцевич // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – 2006. – № 4. – С. 20–27.
5. *Литвин О. Т.* Історичні передумови і теоретико-методичні основи сучасної системи фізичного виховання : автореферат дис. ... канд. наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 «Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення» / О. Т. Литвин; НУФВСУ. – К., 2008. – 20 с.
6. Молодь за здоровий спосіб життя : щорічна доповідь президенту України, Верховній Раді України, кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні. – К., 2010. – 156 с.
7. Стан здоров'я школярів великого міста / В. П. Неділько, Т. М. Камінська, С. А. Руденко, Л. П. Пінчук // Здоров'є ребенка. – 2008. – №1(10). – С. 16–18.
8. Фізична культура як невідмінна складова формування здорового способу життя молоді / О. О. Яременко, О. Д. Дубогай, Р. Я. Левін, Л. В. Буцька. – К. : Український ін-т соціальних досліджень, 2005. – Кн. 6. – 124 с.

List of references

1. *Dutchak M. V.* Kontseptual'ni napryamy vdoskonalennya systemy fizychnoho vykhovannya shkol'yariv i studentiv dlya vprovadzhennya zdorovoho sposobu zhyttya / M. V. Dutchak, T. Yu. Krutsevych, S. V. Trachuk // Sportyvnyy visnyk Prydnistrov"ya. – 2010. – № 2/3. – S. 116–120. (Ukr.)
2. Zakon Ukrayiny «Pro fizychnu kul'turu i sport» [Elektronnyy resurs] // Rezhym dostupu : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3808-12>. (Ukr.)

3. Knyha vchytelya fizychnoyi kul'tury : dovidkovo-metodychne vydannya / uporyad. S. I. Operaylo, A. I. Il'chenko, V. M. Yermolova, L. I. Ivanova. – Kh. : TORSINH PLYuS, 2005.– 464 s. (Ukr.)
4. *Krutsevych T.* Osnovni napryamky vdoskonalennya prohram fizychnoho vykhovannya shkolyariv / Tetyana Krutsevych // *Teoriya i metodyka fizychnoho vykhovannya i sportu.* – 2006. – №4.– S. 20–27. (Ukr.)
5. *Lytvyn O. T.* Istorychni peredumovy i teoretyko-metodychni osnovy suchasnoyi systemy fizychnoho vykhovannya : avtoreferat dys. ... kand. nauk z fiz. vykhovannya i sportu : [spets.] 24.00.02 «Fizychna kul'tura, fizychno vykhovannya riznykh hrup naselennya» / O. T. Lytvyn; NUFVSU. – K., 2008. – 20 s. (Ukr.)
6. Molod' za zdorovyvy sposib zhyttya : shchorichna dopovid' prezydentu Ukrayiny, Verkhovniy Radi Ukrayiny, kabinetu Ministriv Ukrayiny pro stanovysheche molodi v Ukrayini. – K., 2010. – 156 s. (Ukr.)
7. Stan zdorov'ya shkolyariv velykoho mista / V. P. Nedil'ko, T. M. Kamins'ka, S. A. Rudenko, L. P. Pinchuk // *Zdorov'e rebenka.* – 2008. – №1(10). – S. 16–18. (Ukr.)
8. Fizychna kul'tura yak neodminna skladova formuvannya zdorovoho sposobu zhyttya molodi / O. O. Yaremenko, O. D. Dubohay, R. Ya. Levin, L. V. But's'ka. – K. : Ukrayins'kyy in-t sotsial'nykh doslidzhen', 2005. – Kn. 6. – 124 s. (Ukr.)

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ ФИЗИЧЕСКОГО ВОСПИТАНИЯ В УЧЕБНЫХ УЧРЕЖДЕНИЯХ УКРАИНЫ

Мирослав ДУТЧАК, Сергей ТРАЧУК

*Национальный университет
физического воспитания и спорта Украины*

Аннотация. Большая часть украинских школьников (около 80%) имеет отклонения в состоянии здоровья. Количество отнесенных по состоянию здоровья к специальным медицинским группам с 5-6% среди учащихся первых классов возрастает более чем до 40% среди студентов.

Цель исследования – проанализировать причины возникновения проблем в сфере физической культуры и спорта и разработать методологические основы организации физического воспитания в учебных заведениях всех типов.

В Украине на протяжении последних десяти лет подготовлен и утвержден ряд законодательных и нормативных документов в сфере физической культуры и спорта, однако из-за отсутствия механизма их практической реализации и контроля за принятыми решениями наблюдается обострение кризисной ситуации, касающейся здоровья населения, особенно школьников и студенческой молодежи.

Обоснование методологических основ организации физического воспитания в учебных заведениях Украины всех типов и форм и их внедрение в практику физического воспитания школьников и студентов может способствовать преодолению угрожающей ситуации с состоянием здоровья подрастающего поколения.

Ключевые слова: физическое воспитание, двигательная активность, методологические основы, учебные заведения.

**METHODOLOGICAL PRINCIPLES
OF ORGANIZATION OF PHYSICAL EDUCATION
IN EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS
OF UKRAINE**

Myroslav DUTCHAK, Serhiy TRACHUK

*National University of Physical Education and Sport
of Ukraine*

Annotation. Greater part of the Ukrainian pupils (near 80%) has a rejection in the state of health. Amount those that is taken on the state a health to task medical forces from 5-6% among the students of A-ones grows more than to 40% among students.

Aim of the research – to analyse reasons of origin of problems in the field of a physical culture and sport and work out methodological principles of organization of physical education in educational establishments of all types.

In Ukraine during the last ten years prepared and the row of legislative and normative documents is ratified in the field of a physical culture and sport, however for lack of mechanism them practical realization and control after made decision there is intensifying of crisis situation in relation to the health of population, especially schoolchildren and student young people.

The ground of methodological principles of organization of physical education in educational establishments of Ukraine of all types and forms and their introduction in practice of physical education of pupils and students can assist overcoming of impending condition with the state of health of rising generation.

Key words: physical education, physical activity, and methodological foundations, educational institutions.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2012